

Preken in quarantaine (XI)

Toon mij Uw glorie

Exodus 33:12-23

[1] *Inventio*: Oriëntatie vooraf

Premier Ardern (Nieuw-Zeeland) maakt een vreugdedansje omdat het land officieel coronavrij is. Intensivist Diederik Gommers vertelt in *Op1* dat er nog nauwelijks coronapatiënten worden opgenomen. En van de zomer mogen we weer ‘wijs op reis’ van Mark Rutte. Het laat zien dat we als samenleving in een nieuwe fase zijn terechtgekomen, de fase van ‘na de lockdown’. Sommigen zeggen zelfs dat we op de drempel van een nieuw tijdperk staan. Op deze drempel verdiepen we ons in Mozes’ gebed dat YHWH meereist en Zijn glorie onthult.

In deze fase gebeurt er ook veel in de kerk. Bij ons in hervormd Voorthuizen blijven we in de junimaand nog met minimale bezetting bijeenkomen. Vanaf volgende week (5 juli) hopen we honderd kerkgangers te verwelkomen. Ik zie ernaar uit: ik mis de gemeente in de diensten. Ik merk ook dat gemeenteleden elkaar missen. Tijdens Pinksteren was er een gemeentefilmpje gemonteerd van ‘Samen in de Naam van Jezus’.¹ Gemeenteleden waren ontroerd: na weken zag men elkaar *online* weer. Hoe emotioneel zal het weerzien zijn als we elkaar eindelijk weer fysiek ontmoeten? Tegelijk vind ik de nieuwe fase spannend. Onze Juda (5 jaar) ging voor het eerst na de crisis weer naar zwembles. Vooraf had hij veel zin om het water in te duiken. Achteraf zat hij stilletjes bij me op de fiets: de linten, de looproutes, het desinfecteren, de badmeester niet in het water maar op de kant – hij had het allemaal maar vreemd gevonden. Zullen er gevoelens van vervreemding zijn als we elkaar zondags weer zien – maar dan op afstand, met tickets in de hand, zonder zang, zonder koffie na afloop, bang dat iemand een keertje niest?

Achter deze vragen liggen de grotere vragen: Wat doet de crisis met ons geloofsleven? Wat zijn de gevolgen voor de gemeenteopbouw, zullen alle jongeren weer aanhaken? Zal heimwee naar de pre-coronatijd het kerk-zijn stempelen? Of reizen we met vertrouwen de toekomst in? Verlangen we naar een hernieuwde omgang met God? Mozes’ gebed geeft aanleiding deze vragen komende zondag te verkennen.

Wat ik van collega’s hoor is dat één van de positieve kanten van de crisis is dat er meer tijd is voor studie, gebed en bezinning. Tijd zowel in de zin van *chronos* (de agenda is leger). Maar ook in de zin van *kairos* (deze tijd opent nieuwe diepten in de Schrift en andersom). Ik herken dat. Mijn verlangen is dat in deze *preekvoorbereiding* iets van Gods omgang met ons door midden van de Schrift voelbaar is. Vreugde gewenst op weg naar zondag en een zegenrijke dienst!

[2] *Reflectie*: Theologische kernen in de tekst

[Context in Exodus]

Een belangrijk structurerend element in Exodus zijn de drie theofanieën. De eerste theofanie initieert God bij de brandende doornstruik, waar Mozes geroepen wordt om het volk uit het slavenhuis te bevrijden (Ex. 3-4). De tweede theofanie is de verbondssluiting op de Sinai, waar Mozes als *mediator* het Verbondsboek in ontvangst neemt (Ex. 19-24). Op weg naar zondag zoomen we in op de derde theofanie, die in zekere zin de climax vormt (Ex. 33-34). Mozes stelt

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=1DDwUlod2Vg&feature=youtu.be>

de adembenemende vraag of hij toegang krijgt tot de *kabod* YHWH. Belangrijk om voor ogen houden is dat de theofanie literair en historisch volgt op de crisis van het gouden kalf, en de vraag naar de *kabod* klinkt in de setting van een hernieuwd verlangen naar Gods presentie. Op Exodus 33:12-23 is door de tijd heen veel gereflecteerd. Maar hoe beroemd de tekst wellicht ook is, mij viel bij nauwkeurige lezing op hoe complex ze is om tot in detail te doorgronden. Tot op de dag van vandaag zijn er discrepanties in de tekst die moeilijk oplosbaar zijn. Laten we op zoek gaan naar relevante theologische thema's met het oog op de preek.

[Reist God mee?]

Vers 12–17 draait om de vraag wie er met het volk meereist naar het land van de belofte.² Deze vraag van Mozes is een reactie op de eerder gegeven opdracht van JHWH: 'Ga heen, vertrek vanhier, u en het volk dat u uit het land Egypte geleid hebt, naar het land waarvan Ik Abraham, Izaak en Jakob gezworen heb: Aan Uw nageslacht zal ik het geven. Ik zal een engel vóór u uitzenden' (Ex. 33:1,2). Hier is gelijk een eerste ingewikkeld punt, en dat is de figuur van de engel. Eerder in Exodus wordt de engel namelijk positief geduid. 'Zie, Ik zend een engel voor jullie uit om over jullie te waken' (Ex. 23:20). De relatie tussen JHWH en de engel is hier zelfs zo intiem dat er staat: 'Mijn Naam is in het binnenste van hem' (Ex. 23:21). De engel als gids is dus positief, het is een representant van God, symbool van Zijn maximale nabijheid, een equivalent van Hemzelf, de *mal'ak* YHWH.

Hoe verhoudt deze engel van Ex. 23:20,21 zich tot de engel van Ex. 32:34/33:2? Ik houd het erop dat het om dezelfde engel gaat, die als begeleider meereist. Nu symboliseert de engel evenwel niet Gods maximale nabijheid. Maar nu staat de engel voor God die zich terugtrekt en die zelfs vernietigend te werk kan gaan. Tussen de verschillende 'profielen' van de engel staat een woord van oordeel vanwege de zonde van het gouden kalf: 'Ikzelf zal niet in uw midden meetrekken, omdat u een halsstarrig volk bent en Ik u anders onderweg zou vernietigen' (Ex. 33:3). Het adembenemende van ons gedeelte is dat Mozes Gods plan ter discussie stelt. Hij gaat in gevecht met God om God. Mozes waagt dat vanwege de positie die hijzelf van Hogerhand heeft ontvangen. Tot vijf staat er dat Mozes 'genade heeft gevonden in Gods ogen' en twee keer dat God 'zijn naam kent'. Het geding van Mozes draait om deze vraag: hoe valt Uw besluit van distantie en vernietiging te rijmen met Uw eerdere *commitment* aan Mozes en het volk?

[Het aangezicht van JHWH]

Bijzonder is hoeveel effect Mozes 'inbreuk' in Gods plan heeft. Om te beginnen biedt God aan om Zijn gezicht (*panim*) toch mee te laten reizen. Het bijbelse grondwoord *panim* markeert hier de wending in God. God wendt Zich niet langer in toorn van Mozes en het volk af maar wendt Zijn gezicht vriendelijk en genadig naar hen toe. Het *panim* YHWH 'openbaart zijn innerlijk wezen en kan God Zelf representeren, het kan als een zelfstandige vertegenwoordiging van God worden voorgesteld' (Th. C. Vriezen). Daar komt bij dat deze wending een stabiel en blijvend karakter krijgt. Het werkwoord *nuach* (vers 14) betekent 'geruststellen' maar ook 'bescherming geven te midden van vijanden' en ook een 'blijvend settelen'. JHWH biedt Zijn gezicht dus niet tijdelijk maar permanent en beschermend aan. Mozes reageert vrijmoedig op het aanbod: 'Als Uw gezicht niet mee zou gaan, laat ons dan vanhier niet vertrekken'. Fascinerend is dat Hij de spanning opnieuw terugvoert tot in God zelf. 'Uw reputatie – die gekoppeld is aan Mozes' positie tussen het volk en aan Israëls positie tussen de volken – staat op het spel'. Met andere woorden: JHWH 'moet' wel vriendelijk meereizen omwille van Hemzelf. Op alle mogelijke manieren stemt JHWH dus in met Mozes' verzoek. God antwoordt eenvoudigweg met *ja* als de vraag klinkt om een nieuwe, beschermende en blijvende presentie op weg naar de toekomst.

² Vanwege de *inclusio* – 'Ik hebt genade gevonden in Mijn ogen en Ik ken u bij uw naam' – vormen deze verzen een subeenheid.

[Toon mij Uw glorie]

Vers 18-23 vormt een tweede subeenheid binnen het geheel van de tekst. Hetzelfde thema van Gods tegenwoordigheid staat centraal, maar nu gaan de dingen naar een climax. Mozes gaat een stap verder en vraagt of hij toegang krijgt tot de *kabod* YHWH. Bijbels-theologisch valt er heel veel over het *kabod*-begrip te zeggen. Th. C. Vriezen brengt de inhoudelijke dimensie kernachtig onder woorden: 'De *kabod* is een zelfstandige verschijningsvorm van JHWH, het brengt de volle heerlijkheid van Gods nabijheid aan het licht, en maakt haar tegelijk permanent zonder God te binden aan een bepaalde plaats'. Bijbels-theologisch is het verschil tussen de *panim* YHWH (vers 14) en de *kabod* YHWH (vers 18) niet groot. Ze overlappen elkaar grotendeels, ze doordringen elkaar wederzijds, beiden zijn het *hypostasen* van YHWH. De vraag is dan wel: als theologisch de grondwoorden *kabod* en de *panim* elkaar zozeer raken, waarom wil Mozes dan een extra toegang tot de *kabod*?

Een eerste probleem is dat Mozes een directe toegang lijkt te willen tot de *kabod*. De *kabod* is altijd verhuld, bijvoorbeeld in een wolk of een vuur, in de tempel of de cultus. Mozes lijkt achter deze verhullende manifestaties door te willen dringen en de *kabod* rechtstreeks waar te willen nemen. Dat kan niet. De *kabod* blijkt een zeer unieke manifestatie van YHWH: 'Ze is de zichtbare belichaming van alle goddelijke volkomenheden, ze is het wezen van God, voor zover het een naar buiten manifesterend wezen is'. Het is onmogelijk om deze als mens te zien en ondertussen in leven te blijven (vers 20).

Het tweede probleem haakt hierbij aan, en dat is dat we eerder in Exodus lezen dat mensen God *wel* zien. Exodus 24 vertelt dat Mozes en Aaron, samen met Nadab en Abihu en de zeventig oudsten van Israël, God zien. Er staat: 'Zij zagen de God van Israël. Onder Zijn voeten was er iets als plaveisel van saffier, zo helder als de hemel zelf' (Ex. 24:10). Hoe verhoudt het 'zicht op God' (Ex. 24:10) zich tot het verbod om de *kabod* YHWH te zien (Ex. 33:20)? Exegeten, die uitgaan van de bronnensplitsing bij de Pentateuch, stellen dat er verschillende bronnen aan de teksten ten grondslag liggen. Exodus 24 verwoordt dan een andere theologische visie dan Exodus 33 als het gaat om het 'zien van God'. De spanning van deze (innerlijk tegenstrijdige) stemmen in de Pentateuch mag je laten staan en hermeneutisch uitdiepen.³ Als je – zoals ikzelf belangrijk vind – juist de theologische samenhang van bijbelteksten zoekt, dan wordt de discrepantie misschien niet volledig opgelost. Wel is er een nuance mogelijk, aangezien ook in Exodus 24 de waarneming niet rechtstreeks lijkt te zijn maar men ziet datgene wat onder Gods voeten is. Dat komt weer heel dicht in de buurt van het 'van achteren zien' in onze tekst (Ex. 33:23).

[Mijn goedheid komt voorbij]

In plaats van de *kabod* komt Gods goedheid (*tov*) voorbij en klinkt in Mozes' bijzijn de Naam (*sem*). Hoezeer er ook nu een samenhang is met andere grondwoorden, toch richten ze onze aandacht vooral op Gods daden in de geschiedenis. In de bevrijding, in de verbondsluiting, in de belofte van het land, in de vorming van de politieke natie blijkt hoezeer God de 'Ik ben erbij' en vol 'goedheid' is (vergelijk hierbij de kernbelijdenis van het joodse volk aangaande God in Ex. 3:14 en Ex. 34:6). De *theofanie* gebeurt als Mozes in de kloof van een rots staat, en 'van achteren' een glimp van JHWH opvangt, waarbij Gods hand Mozes beschermt. Nog één keer na ons bijbelgedeelte komt de *kabod* JHWH ter sprake in het Exodusboek, en dat is als de tent van de samenkomst ingewijd wordt (Ex. 40:34-38). Weliswaar verhuld is de glorievolle aanwezigheid van YHWH zichtbaar voor het gehele volk. God maakt zijn toezegging om mee te reizen met Mozes en het volk waar *omwille* van Hemzelf.

³ Zie bijvoorbeeld Evert van den Berg, 'Stem en tegenstem in Exodus 24 en 33', in NTT 60/2.

[3] Meditatie: Existentiële verificatie voor vandaag

[Wie gidst ons?]

Om te beginnen geeft de vraag van Mozes – wie reist er met ons mee? – mij te denken. Wie gidst ons eigenlijk vandaag? Volgens sommigen staan we op de drempel van een nieuw tijdperk – in het onderwijs, in ons reisgedrag, in de economie, in het (thuis)werken, in sociale contacten en de *onlinewereld* zullen dingen voorgoed veranderen. Hoe trekken we de toekomst in? Tot op zekere hoogte kan je zeggen dat politici ons de weg wijzen, bijgestaan door experts en wetenschappers. Zij genieten een opvallend hoog vertrouwen in onze tijd. Toch maken ook zij onderdeel uit van grotere dynamieken die de koers van een samenleving bepalen. In pre-coronatijd werden onze levens geleid door een streven naar vrijheid, een bevredigen van begeertes (die subjectief zijn en vaak draaien om materieel geluk en gezondheid en status) en een verlangen naar authenticiteit.

Ad Verbrugge en Marli Huijer zeggen in een boeiend gesprek dat een crisis altijd een *transformatie op lange termijn* teweegbrengt.⁴ Volgens hen zal de coronacrisis – net als de aanslagen op 9/11 – daaraan bijdragen dat het meer angst in ons teweegbrengt. Kenmerk van deze angst is dat ze collectief is en tegelijk onbestemd. Het is geen concrete angst voor God, of voor de dood, of voor het hiernamaals, of voor de hel. Maar het is een onbestemde angst dat je besmet kunt raken en daardoor de controle verliest over je leven. De vraag van Ad Verbrugge en Marli Huijer is: ‘Accepteren we het dat angst ons zozeer in de greep krijgt en dat ze zelfs internaliseert? En dat deze angst ons beleid, ons denken, ons gedrag, onze lichaamshouding, en onze ziel gaat beheersen?’ Oog in met oog met de onzekere toekomst reageert Mozes anders: hij bewandelt de weg van het gebed, hij verlangt naar een geestelijk leiderschap dat zich uitstrekt naar God, hij verlangt naar veiligheid in Gods nabijheid. Een belangrijke vraag voor ons is: in hoeverre verlangen wij hiernaar?

[Biddende Mozes]

Wat mij raakt in het gebed van Mozes is hoe existentieel het eraan toegaat. Bidden is voor hem geen oefening in *mindfulness*. Maar bidden is het betreden van een spannend gebied: het gaat om niets minder dan het teweegbrengen van een ‘omkeer’ in God. God treedt in Exodus voor ons gevoel soms weerbarstig op. God verhardt het hart van de farao, brengt oudste zonen om, verdrinkt legers. In ons gedeelte dreigt God Zich terug te trekken en het volk zelfs te vernietigen. Hoe kan God zulke dingen doen? Wij ervaren deze ‘schaduwkanten’ (H.G.L. Peels) van het bijbelse godsbeeld doorgaans als ingewikkeld. Toch daagt ons gedeelte mij uit om niet eenzijdig over God te denken, ook vandaag niet. Waarom zouden onze angsten en onze crises niet te maken kunnen hebben met God, die zich terugtrekt en toornst? Waarom zou God met ons moderne samenlevingen, met de kerk vandaag, met mij persoonlijk niet een donkere weg in kunnen slaan? Waarom zouden we het juist vandaag in de kerk niet eerlijk over deze dingen hebben? Uiteraard is de bedoeling niet om het elkaar bang te maken voor God. Wel brengt het ons bij de urgentie van het gebed. Bidden is God herinneren aan Zijn genadige *commitment* en zijn eerdere beloften richting ons. Bidden is verlangen naar een ‘omkeer’ in God. Bidden maakt dat God niet vertrekt maar Zijn aangezicht vriendelijk naar ons toewendt. Bidden brengt ons in Gods positieve en ontfermende nabijheid. Durven wij op zo’n wending van God te hopen op de drempel van de nieuwe fase? Misschien is de grootste roeping van ons als kerk vandaag wel dit gebed met God om God – met het oog op onszelf, de kwetsbare kerk van vandaag, en van de wereld die in de greep is van angsten.

Onderstaande uitspraken van Miskotte stimuleren om deze gedachten verder uit te diepen:

⁴ Zie <https://www.youtube.com/watch?v=8qU2cp36wWo>

‘Wij moeten goed weten, dat het gebed méést zichzelf, het méést wonderbaar, het méést in een onbegrijpelijke ruimte-van-vrijheid geschiedt, juist in het vragen; we zullen ook goed vasthouden, dat daardoor ernst gemaakt wordt met de nabijheid Gods, een nabijheid die niet gelijkmatig overal en te allen tijde te onderstellen is als een vanzelfsprekend aanwezig-zijn, maar die de tegenwoordigheid des Heeren is in Zijn Woord’. (Weg van het gebed, p. 39)

‘Op Gods nabijheid wordt gerekend. (...) Daarom overweldigt ons hier méér nog dan in het vóórgaande de genade: te mogen komen als kind, niet slechts als creatuur, als denker, als knecht, als zondaar, maar als kind, dat tenslotte gemachtigd is, zich over de hoge majesteit Gods en de afstand tussen God en hem geen zorgen te maken’. (Weg van het gebed, p. 39)

‘De voorbede geschiedt krachtens de gemeenschap der heiligen; in haar grijpen wij een nieuwe vrijheid aan, de gelegenheid, de liefde voor de naaste te dragen tot in Gods bijzondere tegenwoordigheid’ (Miskotte, De weg van het gebed, 49).

[Hoe God wél meereist...]

God biedt Mozes aan dat Zijn *panim* met het volk mee zal reizen. Verderop in de tekst vergunt God het hem om in de buurt van de *verhulde kabod* en de *sem* en de *tov* te komen en God ‘van achteren te zien’. Ik denk, voor ons theologen is dit diepe taal die ons besef geeft van Gods presentie. Ik denk, gemeenteleden zullen deze woorden onmiskenbaar als diepzinnig ervaren maar tegelijk als abstract. Hoe kunnen we deze woorden zo ‘uitpakken’ dat God ons vandaag aanraakt en meereist? Mij helpt het om Gods presentie in een heilshistorisch kader te plaatsen. De ‘manifestaties’ van YHWH in onze tekst zijn het startpunt van een lange reis, die God met Israël maakt. Onderweg door de eeuwen heen laat God steeds meer van Zich horen, onthult Hij in spreken en handelen steeds meer Wie Hij is, mengt Hij Zich in oordeel en genade op het wereldtoneel en in mensenlevens. Totdat in het Nieuwe Testament Gods glorievolle gelaat oplicht in Jezus Christus. In de incarnatie, in de kruisiging, in de opstanding komt Israëls God dichterbij dan ooit en gidst Hij de mensheid uit de crisis van zonde en dood.

Augustinus verbindt op een creatieve manier Exodus 33 aan het heilsgebeuren in Christus, en dat mag ons inspireren:

‘Niet zonder reden erkent men hier gewoonlijk een voorafbeelding van de persoon van onze Heer Jezus Christus; zijn achterkant vat men op als zijn vlees waarin Hij uit de maagd geboren is, gestorven is en verrezen. ‘Achterkant’ zegt men ofwel vanwege het feit dat de sterfelijkheid achteraan komt [op het einde], ofwel omdat ze dicht bij het einde van de wereld komt, dat wil zeggen dat Christus besloot de sterfelijkheid heel laat aan te nemen. Maar zijn gelaat is die gestalte van God waarin Hij het geen roof achtte aan God de Vader gelijk te zijn (Fil. 2:6), die niemand zien kan en in leven blijven.’ (Over de Drie-eenheid, II,17,103).

‘Daarom wil Hij alleen in het voorbijgaan gezien worden, zodat men in Zijn verrijzenis zou geloven. Want Pasen is een Hebreeuws woord dat ‘voorbijgang’ betekent. Johannes de Evangelist zegt: ‘Voor de feestdag van Pasen, wist Jezus dat zijn uur gekomen was; nu zou Hij de wereld verlaten om naar de Vader te gaan’ (Joh. 13:1).’ (Over de Drie-eenheid, II,17,103).

Vanuit deze heilshistorische verbindingen tussen de Exodustekst en Christus is de vraag hoe wij tot dit geheim doordringen. Opnieuw inspireert Augustinus ons op twee manieren. Allereerst zegt hij dat het voor elk mens aankomt op een *geestelijke verandering*, waarbij de nadruk op *mortificatio* ligt. De vraag daarbij is hoe wij vandaag kunnen sterven aan onszelf, onze verlangens, onze zonden, onze innerlijke angsten, ons streven naar authenticiteit, zodat Christus in ons kan ontwaken en onze Gids wordt?

‘De achterkant van de Heer kan men ook nog zo verstaan: dat wij in de mate dat we de Wijsheid van God door wie alles gemaakt is, geestelijk begrijpen, afsterven aan materiële passies, zodat wij deze wereld voor ons dood achten, en ook wijzelf voor deze wereld sterven om met de apostel te zeggen: ‘De wereld is voor mij gekruisigd, en ik voor de wereld’ (Gal. 6:14). Van deze dood verklaarde hij ook: ‘Maar als jullie met Christus gestorven zijn, wat laten jullie je dan verordeningen opleggen als nog levend in deze wereld?’ (Kol. 2:20).’ (Over de Drie-eenheid, II,17,103,104).

De tweede manier waarop Christus ons nabij komt is de kerk, waarbij Augustinus de ‘rots’ in de tekst allegorisch verbindt met de katholieke kerk in zijn dagen. Welke rotsen/uitkijkpunten hebben wij om glimpen van God op te vangen? Zijn woorden geven zeker in deze *onlinetijd* te denken. Het kerkelijke landschap is sterk verbrokken en meer dan ooit wordt er geshopt en geconsumeerd. Het komt er op aan om ‘na de lockdown’ krachtiger in de kerk te geloven, als de plaats waar Christus door de Schrift, de verkondiging, de sacramenten en gebeden ons nabij komt. En ook al is het thuis soms behelpen in deze tijd, zijn het juist nu geen belangrijke uitkijkpunten (kerkjes in de kerk) waardoor je God leert ontwaren in je leven? Elk gelovige heeft zulke rotspunten nodig.

‘Natuurlijk verstaat men onder de plaats op de rots waar men staat bij Christus, de katholieke kerk, waar men op heilzame wijze het Pasen, dat is het voorbijgaan, van de Heer ziet. En wie in Zijn verrijzenis gelooft, ziet ook zijn achterkant, dat wil zeggen: zijn lichaam. Hij zei: ‘Kom op de rots staan zodra mijn heerlijkheid voorbij zal gaan’ (Ex. 33:21-22). Inderdaad, zodra de heerlijkheid van de Heer voorbijging in het stralende licht van de Heer bij zijn verrijzenis en opstijging naar de Vader, zijn wij stevig geplaatst op de rots. Wij schouwen Christus vanuit de allerveiligste uitkijkpost, namelijk de katholieke kerk, waarover gezegd is: ‘En op deze rots zal Ik mijn kerk bouwen’ (Mt. 16:18)’ (Over de Drie-eenheid, II,17,104).

[Hoe God niét meereist]

Rest nog de vraag hoe we hermeneutisch omgaan met Mozes’ spannende vraag om toegang te krijgen tot de onverhulde *kabod*. Augustinus waardeert de vraag in eerste instantie positief. Mozes verlangt naar een intensere en diepere liefde tot God en de naaste:

‘Dit is immers de schoonheid die ieder, die ernaar streeft God lief te hebben met heel zijn hart, heel zijn ziel en heel zijn geest, verlangt te aanschouwen. Hij die zijn naaste liefheeft als zichzelf, maakt zoveel als in zijn vermogen ligt, ook zijn naaste deelachtig aan het verlangen naar die aanschouwing. Van die twee geboden hangt heel de Wet en de profeten af (Mt. 22:40). Mozes geeft eigenlijk hetzelfde weer. Na te hebben gezegd omwille van zijn brandende liefde tot God: ‘Als ik genade gevonden heb vóór U, toon Uzelf dan onversluisd aan mij, opdat ik nog genade vindt vóór U’, voegt hij er onmiddellijk aan toe omwille van de liefde tot de naaste: ‘Daaraan zal ik weten dat dit volk uw volk is’. Dit is dus de schoonheid die iedere redelijke ziel wegrukt in een des te zuiverder naarmate het hoger stijgt naar de geestelijke werkelijkheid’ (Over de Drie-eenheid, II,17,104).

Juist ook vandaag kunnen we verlangen naar God, naar Zijn liefde, naar Zijn heerlijkheid. Wie wordt niet blij als gemeenteleden more in plaats van less van God in hun leven verlangen? Toch is het blijkbaar mogelijk dat God teveel in je eigen kaders wilt trekken, teveel van Hem wilt zien of ervaren, meer dan je als mens kan verdragen. Ik kwam de volgende hermeneutische opties tegen, die wellicht helpen om Mozes’ vraag te doordenken:

Mogelijk kan ik *spiritueel* (in geloofsbeleving/bevinding) teveel van God willen ervaren. Onze cultuur is een ervaringscultuur. Ervaringen zijn zelfs een belangrijk criterium in welke visie ik op dingen hebt, waar ik me aan toewijdt, en hoe ik keuzes maak. Godsgeloof raakt ons totale menszijn, dus ook ons gevoelslagen. Toch is er een risico als je het Godsgeloof tezeer in het gebied van de ervaring ‘trekt’. Daardoor kan – als je geloof afhankelijk maakt van de *rechtstreekse ervaring die je met Hem opdoet* – de notie verbleken dat Godsgeloof een verborgen

werkelijkheid is, bij tijden aangevochten, geworteld in Woord en Geest, ingebed in het wereldwijde lichaam van Christus' kerk.

Mogelijk is ook dat ik *moreel* teveel grip op God wil krijgen. Jonathan Sacks lijkt deze kant op te denken. Mozes portretteert hij als een strijder voor gerechtigheid. Bij de brandende doornstruik durft Mozes God niet in het gezicht te kijken. En de reden is dat hij dan 'de geschiedenis zou begrijpen vanuit het perspectief van de hemel, en hij zich zou moeten verzoenen met het lijden van mensen'.⁵ Mozes krijgt liever geen goddelijk inzicht in de geschiedenis (inclusief het lijden), en daarvoor wordt hij in Exodus 33 beloont. Een boeiende gedachtegang, ook voor vandaag. Het raadsel van het lijden blijft een worsteling. Nog steeds haken mensen af van kerk en geloof vanwege het lijden in deze wereld. Vanuit ons gedeelte zou je kunnen zeggen dat ik Gods weg *door het lijden heen* niet teveel moeten willen begrijpen. God is een soevereine God, die ik *moreel* niet in de vingers krijg. Mij wordt geen blik in God vergunt. Onze opdracht is om op aarde lijden te bestrijden en gerechtigheid te bevorderen.

Daar komt bij dat de notie van de *visio Dei* de theologie wordt bewaard voor het eschaton. Augustinus besluit zijn *De civitate Dei* met de opmerking dat de zeven dagen (tijdperken) eens overgaan in de eeuwigdurende achtste dag: 'Daar zullen wij rusten en zien, zullen we zien en liefhebben, zullen wij liefhebben en lofprijzen'. Tot aan de achtste dag 'koersen we op zicht'. Vanaf onze 'uitkijkpost' vangen we slechts glimpen op van de levende God. Verborg en aanwezig deelt Hij ons bestaan. Toch is het genoeg: we beseffen dat we in goede handen zijn, op weg naar een overweldigende toekomst.

[4] *Praedicatio*: met het oog op de eredienst

Hierbij een summier preekschets waarbij je kan overwegen om de nadruk meer op het eerste of meer op het tweede verdiepingspunt te leggen:

Intro: wie gidst?

De vraag kan verkend worden door wie wij ons laten gidsen. Afhankelijk van de opbouw van je gemeente kan je de vraag toespitsen op tieners, ouders of senioren: 'Wie of wat gidst jou?' Vermoedelijk zal het herkenning oproepen dat onder verlangens angst schuil kan gaan. Wat is ons antwoord?

Verdieping (1) – Gebed om Gods panim

De bijbeltekst kan uitgewerkt worden vanuit het perspectief van de biddende Mozes. Bidden is voor Mozes geen oefening in *mindfulness*. Maar bidden is een gevecht voeren met God om God. Hierbij kan de vraag gesteld worden of God Zich in onze tijd terugtrekt. De vraag doordenken lijkt me belangrijker dan precies beantwoorden. Bidden is juist een uiting van vertrouwen. Bidden is verlangen naar een 'omkeer' in God. Bidden is Gods genadige nabijheid verwachten. We mogen elkaar uitnodigen om deze weg van het gebed te gaan.

Verdieping (2) – Verlangen naar Gods kabod

Vanuit de setting van de bijbeltekst kan ook het verlangen van Mozes om diepere ervaring van God op te doen centraal staan. Dit verlangen mag positief gewaardeerd worden, ook vandaag. Verlangen we als kerk niet juist nu naar een diepere en intensere omgang met God? Toch is onze omgang met God begrensd en verhoud. Enkele van de hermeneutische grenzen in onze omgang met God kunnen uitgediept worden. Vanaf onze 'rots' mogen we evenwel ook vandaag glimpen

⁵ Jonathan Sacks, *Exodus. Boek van bevrijding*, 49.

van de God opvangen, Hij gaat aan ons voorbij, voor ons uit, wijst de weg in het nieuwe tijdperk, en we mogen ons omgeven weten door Zijn goedheid en bescherming.

Afsluiting: visio Dei!

Mozes' houding tintelt van hoop op een nieuwe toekomst. De eschatologische dimensie mag de preek stempelen. Christus wil door de Geest ons in deze verwarrende tijd dagelijks gidsen op weg naar de eindbestemming van de *visio Dei*. Durven we daarop te hopen? De preek mag hoorders liefdevol en gepassioneerd uitnodigen deze sprong te wagen.

Liturgiesuggesties:

Psalm 16, 31, 80, 97, 113 (Gods *panim* en *kabod*) en Psalm 119, 121 (Bescherming onderweg)

Lied 230, 440 (Weerklank)

Lied 416, 723 (Liedboek 2013)

Rien Teeuw, Voorthuizen